

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปะช่วยส่งเสริมให้มนุษย์มีความคิดสร้างสรรค์ มีจินตนาการ เกิดสุนทรีภาพ ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ ศิลปะมีความผูกพันกับชีวิตประจำวัน แทรกซึมอยู่ในกิจกรรมทุกอย่าง ในปัจจุบันมีสิ่งสวยงามแปลกใหม่เพิ่มขึ้นอยู่เสมอ ซึ่งเป็นผลมาจากความคิดริเริ่มทางศิลปะทั้งสิ้น ศิลปะเป็นวิถีทางแห่งชีวิต การกระทำ ความคิด ความรู้สึก การเลือกและการมีชีวิตอย่างสุขสบาย ศิลปะช่วยพัฒนามนุษย์ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง การแสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ การเห็นภาพรวม การสังเกตรายละเอียด สามารถค้นพบศักยภาพของตนเอง มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังคำกล่าวของผดุง-พรมมูล (2546, หน้า 34) ที่กล่าวว่า “ศิลปะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นความคิด จินตนาการของคนเราให้แสดงออกมาอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด โดยเฉพาะกับเด็ก ๆ ”

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตราที่ 22 กล่าวว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ” เมื่อศิลปะเกี่ยวข้องกับการศึกษา การเรียนรู้ศิลปะย่อมไม่ใช่การเรียนรู้อย่างใด ๆ เฉพาะตัวศิลปะเอง แต่ศิลปศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการศึกษา ธรรมชาติของครูผู้สอน ความพร้อมของนักเรียน การเรียนการสอน สื่อการสอน และสภาพที่มีผลต่อการเรียนรู้ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 153) ดังนั้นครูผู้สอนจะต้องมีความกระตือรือร้นที่จะสอน ศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา และหาวิธีการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามความสามารถเต็มศักยภาพของผู้เรียน จึงจะทำให้การเรียนการสอนศิลปะมีประสิทธิภาพ

กระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะไว้ว่า ต้องการการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ตั้งแต่ผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้เรียนต้องเรียนรู้ให้ครบด้วยสมอง ใจ และเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต ด้วยการจัดการให้ผู้เรียนขวนขวายหาความรู้ เพิ่มความรับผิดชอบ กล้าแสดงออก และเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม ผู้เรียนใช้ กระบวนการคิดสร้างแบบเรียนด้วยตนเอง ดังนั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะจึงเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานจริงตามสถานการณ์

ให้มากยิ่งขึ้นไปตามช่วงชั้นปี ในการจัดการเรียนรู้จะเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์ ให้เห็นคุณค่าของตนเอง เพื่อการแสดงออกอย่างอิสระ เพิ่มการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้จริง เพิ่มโครงงานตามศักยภาพ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสุข มีเสรีภาพในการเรียน และแสวงหาความรู้ได้เองตามความต้องการ (ชมรมกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, ม.ป.ป.) จากการประชุมของคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการเรื่องแนวโน้มทางการปรับปรุงหลักสูตรในอนาคต ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (กรมวิชาการ, 2538, อ้างถึงใน ธำรงศักดิ์ ธำรงเลิศฤทธิ์, 2540) กล่าวไว้ว่า มุ่งพัฒนาความสามารถทางศิลปะของผู้เรียนให้เต็มศักยภาพ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อพัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์ การจัดการแก้ปัญหา และกระบวนการกลุ่ม โดยการเน้นให้เกิดความสมดุลระหว่างภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และการประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนศิลปะในอนาคตจะต้องมีการปรับกลยุทธ์ในการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก เพื่อให้การเรียนรู้ศิลปะก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต

การจัดการเรียนการสอนศิลปะที่ผ่านมาจะมุ่งเพียงการปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีการเรียนรู้หลักการทางศิลปะที่นำไปสู่การสร้างสรรค์งานที่มีคุณภาพ ซึ่งความรู้และทักษะอันเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์งานมีความสำคัญมากเท่าๆ กับจินตนาการและความเป็นตัวของตัวเอง ในการสอนศิลปะ การที่นักเรียนสามารถวาดภาพที่งดงามมีความคิดสร้างสรรค์ได้นั้น มีความจำเป็นที่นักเรียนจะต้องมีทักษะในการวาดด้วยวัสดุต่างๆ เช่น ดินสอ พู่กัน มีความรู้เรื่องสี เรื่องความสมดุล อันเป็นพื้นฐานของการวาดภาพ จึงจะสามารถผลิตผลงานหรือแนวคิดที่มีความคิดสร้างสรรค์ได้ (Perkins, 1984, อ้างถึงใน สมศักดิ์ ภูวิภาววรรณ, 2537, หน้า 79) จากผลการวิจัยของโยธิน เผือกพ่อง (2539) เรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรายวิชาบังคับแกนศิลปศึกษา หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 11 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความคิดเห็นในระดับเห็นด้วยในทุกๆ ด้านและมีข้อเสนอแนะดังนี้ 1) จุดประสงค์วิชาทัศนศิลป์ควรปรับปรุงให้ทันสมัยและทันสมัย 2) เนื้อหาควรเน้นในเรื่ององค์ประกอบศิลป์และเอกลักษณ์ไทย 3) ควรเพิ่มเวลาในการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ 4) ควรเน้นการเรียนภาคปฏิบัติให้มากกว่าภาคทฤษฎี 5) การประเมินผลควรเน้นภาคปฏิบัติ ดังนั้นครูผู้สอนจะต้องเสนอแนะหรือหาวิธีการที่จะให้ผู้เรียนรู้หลักการทฤษฎีไปพร้อมกับการลงมือปฏิบัติได้ มีสื่อการสอนที่ดีและเหมาะสมกับพัฒนาการในการเรียนรู้ของผู้เรียน เพราะสื่อการสอนเป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้การสร้างงานศิลปะของผู้เรียนมีศักยภาพมากยิ่งขึ้น และจะต้องมีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง

เพราะจะทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาเมื่อมีการปฏิบัติงาน และจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานในครั้งต่อไป

การที่ผู้เรียนไม่รู้หลักการ หรือทฤษฎีพื้นฐานเกี่ยวกับการสร้างงานทัศนศิลป์ ซึ่งความรู้พื้นฐานที่สำคัญของการเรียนรู้ทัศนศิลป์ คือ องค์ประกอบศิลป์ การขาดความรู้ความเข้าใจในหลักองค์ประกอบศิลป์ ไม่เพียงแต่จะทำให้การสร้างสรรคผลงานไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเท่านั้น ยังส่งผลต่อการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ หรือเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์วิจารณ์ผลงานศิลปะอีกด้วย เนื่องจากทฤษฎีขององค์ประกอบศิลป์จะช่วยได้มากในระยะแรกๆ ที่เริ่มทำงานหรือศึกษาศิลปะ และยังเป็นทฤษฎีที่เป็นบทเป็นตอนอยู่จนกว่าเราจะละลายทฤษฎีเหล่านั้นเข้าด้วยกัน ให้เหลือเป็นแกนเล็ก ๆ พังอยู่ภายในให้เป็นส่วนหนึ่งของสัญชาตญาณ ด้วยการฝึกฝนอย่างจริงจังไปสักระยะหนึ่ง (ชูลุด นิมเมอ, 2538, หน้า 273)

การจัดการเรียนการสอนศิลปะระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (11-14 ปี) จะเริ่มมีกฎเกณฑ์ มีทฤษฎี และกรอบแนวคิดในรูปแบบต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 17) เด็กวัยนี้มีความพยายามที่จะแสดงออกในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ให้เหมือนจริงมากที่สุด เห็นได้จากการเริ่มรู้จักใช้แสงเงา ระยะใกล้ไกล มีเหตุผลเป็นของตนเอง และคำนึงถึงผลสำเร็จของการสร้างงาน ครูจะมีส่วนสำคัญที่จะทำให้เด็กได้ผ่อนคลายอารมณ์ เกิดความภูมิใจในผลงานที่ตนเองสร้างขึ้น ดังนั้นการเรียนรู้หลักทฤษฎีจะทำให้เด็กในวัยนี้มีความคิดสร้างสรรค์จินตนาการมากยิ่งขึ้น จึงควรจัดให้มีการฝึกปฏิบัติตามความเหมาะสมเท่าที่พอจะทำได้ และพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป การฝึกปฏิบัติมิได้มุ่งหวังผลคุณภาพทางศิลปะด้านเดียว แต่ยังมุ่งพัฒนามุขลิกทั้งทางด้านร่างกายสติปัญญา อารมณ์ และสังคมตามวิถีทางการศึกษาไปพร้อมกัน (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539, หน้า 158) ผู้วิจัยคิดว่าการสร้างแบบฝึกปฏิบัติจะทำให้กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ เกิดความชื่นชมพอใจในผลงานที่ตนเองสร้างสรรค์ขึ้น และเห็นคุณค่าในศิลปะได้ดียิ่งขึ้น เพราะการทำให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติบ่อยๆ ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนที่จะสามารถจดจำและเข้าใจเนื้อหา ทฤษฎีต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการเรียนรู้ของธอร์น ไคค์ ซึ่งเกี่ยวกับกฎแห่งการฝึกหัด (law of exercise) ที่กล่าวถึงการสร้างความมั่นคงของการเชื่อมโยง ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนองที่ถูกต้อง โดยการฝึกหัดกระทำซ้ำบ่อยๆ ย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้นานและคงทนถาวร (กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ, 2528) แบบฝึกเป็นสื่อการเรียน สำหรับผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติเพื่อช่วยให้เกิดทักษะ และความแตกฉานในบทเรียน (จินตนา ไบกาซูย์, ม.ป.ป., หน้า 17) การสอนแบบฝึกปฏิบัติทำให้การเรียนการสอนสมบูรณ์ เพราะเป็นการศึกษาที่ผสมผสานระหว่างภาคทฤษฎีและปฏิบัติ นักเรียนได้เรียนจากของจริงและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (ไพฑูรย์ สินดารัตน์, 2522) การฝึกปฏิบัติกิจกรรมทัศนศิลป์จะทำให้เกิดการสังสมทักษะ

ประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ กระบวนการทำงานและผลงานศิลปะที่ฝึกปฏิบัติเป็นปัจจัยหลักของการศึกษาทางศิลปะ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2539) ดังคำกล่าวของศิลปิน พีระศรี (ม.ป.ป., หน้า 27) ที่กล่าวไว้ว่า “ ทฤษฎีองค์ประกอบศิลปะไม่เป็นเครื่องช่วยให้เกิดศิลปะหรือทำให้ความสามารถของผู้ศึกษาก้าวหน้า ถ้าผู้ศึกษาไม่พยายามฝึกฝนด้วยความสนุก และพยายามทำให้เป็นผลอย่างดีที่สุด” นอกจากนี้ธีรารักษ์ ธีรารักษ์ (2540, หน้า 105) ได้กล่าวถึง สื่อการเรียนสอนของหลักสูตรศิลปศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า (2541-2550) พบว่า สื่อการเรียนการสอนประเภทต่าง ๆ จะมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมากขึ้น คู่มือครูจะเป็นสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญ ซึ่งช่วยชี้แนะทางการสอนให้กับครู สำหรับหนังสือเรียนและแบบฝึกหัด ยังคงเป็นสื่อการเรียนการสอนที่สำคัญในการจัดการเรียนการสอน

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีแนวคิดที่จะสร้างแบบฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลปะมาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 การสร้างแบบฝึกปฏิบัติในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอนศิลปะในระดับมัธยมศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสื่อการเรียนรู้ในเนื้อหาเกี่ยวกับองค์ประกอบศิลปะและการสร้างงานจิตรกรรม ส่งผลให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างแบบฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลปะมาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้แบบฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลปะมาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการสร้างงานจิตรกรรม
2. เป็นแนวทางให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลปะมาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรม ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
3. เป็นแนวทางให้ครูผู้สอนนำมาปรับปรุงในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมทางด้านการฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลปะมาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรม ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
4. เป็นแนวทางสำหรับครูและผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแบบฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลปะมาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรมในระดับช่วงชั้นอื่น ๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี จำนวน 2 ห้องเรียนที่เลือกเรียนรายวิชาเฉพาะทาง (Honour Course) กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (ทัศนศิลป์) จำนวนทั้งสิ้น 21 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2545 โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 1 ห้องเรียน มีนักเรียนจำนวน 10 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (cluster sampling) เนื่องจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีรายละเอียดในการประเมินผลและอุปกรณ์ที่ใช้ในทางทัศนศิลป์จำนวนมาก จึงจำเป็นต้องใช้ประชากรขนาดเล็ก เพื่อให้สามารถควบคุมความคลาดเคลื่อนที่อาจเกิดและข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ
3. ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง ใช้เวลาในการทดลอง 5 สัปดาห์ๆ ละ 1 ครั้ง ครั้งละ 2 ชั่วโมง โดยทดลองตั้งแต่วันที่ 13.50 – 15.50 น. ของวันพฤหัสบดีในแต่ละสัปดาห์
4. ขอบเขตเนื้อหา ใช้เนื้อหาเรื่ององค์ประกอบศิลป์กับการสร้างงานจิตรกรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (ทัศนศิลป์) ช่วงชั้นที่ 3 (ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. องค์ประกอบศิลป์ หมายถึง ส่วนประกอบต่างๆ ในงานศิลปะ ประกอบไปด้วย “ทัศนธาตุ” ซึ่งเป็นสื่อหรือส่วนประกอบที่ใช้ในการสร้างงานทัศนศิลป์ เป็นส่วนที่สัมผัสได้ด้วย การมองเห็น และส่วนที่เป็นหลักการที่ใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ หรือที่เรียกว่า “โครงสร้างทางทัศนศิลป์” ซึ่งจะเพื่อกำหนดเบื้องต้นของการนำเสนอส่วนประกอบต่างๆ มาจัดรวมกันเป็นผลรวมของงานทัศนศิลป์
2. งานจิตรกรรม หมายถึง การถ่ายทอดเรื่องราวที่แสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการที่ต้องการ ลงบนพื้นระนาบ เพื่อให้เกิดความงามและตอบสนองความพึงพอใจของผู้สร้างสรรค์ผลงาน
3. แบบฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลป์มาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรม หมายถึง สื่อการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลป์มาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
4. ประสิทธิภาพของแบบฝึกปฏิบัติ หมายถึง ผลการใช้แบบฝึกปฏิบัติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ที่นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจนเกิดการเรียนรู้ โดยกำหนดเป็นเกณฑ์ 80/80

80 ตัวแรก หมายถึง จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างร้อยละไม่ต่ำกว่า 80 ที่ทำแบบฝึกปฏิบัติแต่ละชุดผ่านเกณฑ์การประเมินในการทำแบบฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลป์ มาใช้กับการสร้างงานจิตรกรรม

80 ตัวหลัง หมายถึง จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างร้อยละไม่ต่ำกว่า 80 ที่สามารถผ่านเกณฑ์การประเมินในการทำแบบฝึกปฏิบัติโดยการนำหลักองค์ประกอบศิลป์มาใช้ในการสร้างงานจิตรกรรม หลังเรียนด้วยแบบฝึกปฏิบัติจนครบทุกแบบฝึกปฏิบัติแล้ว

5. ผลการพัฒนาแบบฝึกปฏิบัติ หมายถึง ผลที่ได้จากการหาประสิทธิภาพของแบบฝึกปฏิบัติที่สร้างขึ้น ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้สามารถวัดได้โดยอัตราส่วนค่าร้อยละของคะแนนการประเมินการปฏิบัติกิจกรรมทัศนศิลป์ประจำแบบฝึกปฏิบัติแต่ละชุดรวม 5 ชุด กับค่าร้อยละของคะแนนการประเมินการปฏิบัติกิจกรรมทัศนศิลป์หลังเรียนด้วยแบบฝึกปฏิบัติ 1 ชุด ที่ครอบคลุมสาระความรู้ทั้ง 5 ชุด